

OSOBNOST A HISTORIE

JAROSLAV BALVÍN

An issue that preoccupies practically everyone at one point or another is the issue of the sense of man's existence in this world. What issues does a man have to solve in his life: It is enough to live until the end of my days, just because I have been born? Figuratively speaking, should I let myself be carried away throughout time or should I try to put into the process of my living some of the human potential and capabilities acquired by education and personal effort? Man as a being is a part of history and, as such, has to relate constantly to new historical situations. However, it is the mission of man to invest his own power and deeds into great events of history. Is he supposed to continue doing so despite the fact that the given historical situation has become unbearable and hostile to certain individuals? The presented text is a philosophical and pedagogic contemplation over the relations between personality and history. It aims to express the notion that a genuine personage is able – with the aid of historical, philosophical, and pedagogic theory – to proclaim and form one's place in history, from where one can reach out and intervene into history in a positive manner to the benefit of the society on its way to humanism. Examples of such an active approach to life can be found in the lives of personages who decided to avert unfavorable developments in history, e.g., social pedagogues Miroslav Dědič, Přemysl Pitter, and Sir Nicholas Winton, a well-known savior of 669 Jewish children.

Key words: personage; history; eternity; historicity; transcendence; the substance of man.

Zde, na tomto světě, jsme doma: provizornost tohoto usídlení nevádí, pokud se akutně nepocituje; je možno „užívat života“, který je veliká samozřejmost, nebo zařizovat jej, aby se ho „co nejlépe“ využilo, aby byl co nejlépe a nejnormálněji vyžit. – Anebo se vědomí obrátí k tomu, čeho dosud není vůbec. Ujistí se, že není žádného daného cíle, dokud o cíli samo nerozhodne, že i domněle vnučené a uložené účely a funkce života jsou utajené, nepřiznané z jeho milosti. Že právě zde musí transcendentovat, že pro ně neexistuje předem naryšovaná pozitivní cesta.

Takovým způsobem jedná člověk, který je pozorný k tomu, co by bylo možno navzdory některým dnešním filosofickým heslům nazvat podstatou člověka. Tato podstata není [...] podstata pozitivního, hotového obsahu, nýbrž podstatné je v ní právě ono nehotové, nevyplněné, ba přímo záporné: a přece tento zápor má kladný význam, tento odpor je životní a bytostný klad. Neboť reakce tohoto jsoucího proti předmětnosti, která je poznamenána záporností, je bytostný klad. Tím, že transcendentuje za předmět, za všechno dané a hotové, snaží se transcendentující o pravou pozitivnost.

Jan Patočka: *Věčnost a dějinnost*¹

¹ PATOČKA, J.: *Věčnost a dějinnost. Rádliv poměr k pojetím člověka v minulosti a současnosti*. In: Patočka, J.: *Péče o duši. Soubor statí a přednášek o postavení člověka ve světě a v dějinách. Díl I. Stati z let 1929–1952*. Nevydané texty z padesátých let. Sebrané spisy Jana Patočky. Sv. I. Praha 1996, s. 233. (Podtřhl J. B.)

Úvod

Vztah člověka k historickým událostem je spojován se schopností člověka se rozhodovat a volit v „normálním toku dějin“ a tím spíše ve vyhraněných dějinných událostech. Člověk může žít podle toho, jak život přišel, jak jej dějiny přinesly, reagovat jen na základní podněty života a nic neočekávat ani nic navíc ze své pozice nedávat. Avšak ten, který se rozhodl přinést do života svého i jiných to, co v běžném životě není, co je hodnotou přidanou, se stává osobností, která se podílí na pozitivním rozvoji dějin. Na zkoumání této symbiózy osobnosti a historie se podílí významně, jak právě v tomto roce jubilující **prof. Jaroslav Vaculík** skromně píše, také „*katedra historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, která patří k nejmenším vysokoškolským pracovištím připravujícím učitele dějepisu*“.² Nejmenší pracoviště, avšak nikoliv svoji produkcí. Kolektiv profesorů, docentů a odborných asistentů se podílí na výchově 400 učitelů dějepisu. A podle hodnocení místa katedry při přípravě učitelů od roku 1946 se ukazuje, jak významné práce, publikace na katedře vznikají.³ Přípravou učitelů i neúnavnou bohatou publikační činností se vedoucí katedry **prof. Jaroslav Vaculík** se svými spolupracovníky podílí významně na rozvoji historického vědomí.⁴ V tom je důležitý i vztah osobností a dějinného vývoje. Na příkladu třech osobností se snažíme v textu poukázat na některé zákonitosti tohoto vztahu.

Historický čin Miroslava Dědiče

Vztah k německým žákům: prubířský kámen sociálně pedagogického humanismu ve vztahu k historické hodnotě osobnosti Miroslava Dědiče

*„Neuvědoměle se mu dere do mysli zatím mlhavé zjištění, že dobře dělané poslání učitele musí mít hluboký morální základ. Jako světlo ve tmě mu zazáří myšlenková jistota, její momentální prožitek, že učitelské povolání nelze dělat jako kterékoli jiné. Stálý vnitřní nepokoj a rozpor může být utlumen a vyrovnán jedině upevněným přesvědčením, že co dělá, má svůj trvalý význam, ať se situace jeví jakkoli a podmínky jsou sebenepříznivější.“*⁵

Miroslav Dědič se narodil 30. srpna 1925. „*Jeho osobnost se tedy formovala v ohnisku mimořádných událostí dvacátého století, válečných i poválečných. Co všechno lidský život za ty roky unese? Co všechno, jaká ‚velká historie‘ prolne do vědomí a jím ovlivněné činnosti jednoho člověka?*

*Spojení velké historie a historie lidského života vede k zamyšlení: co všechno je možno učinit, co všechno je možno za osmdesát let vykonat, jak přispět k humanizaci lidského rodu? Na tuto otázku si, myslím, odpovídal celý život i PhDr. Miroslav Dědič.“*⁶

Jeho vklad do historického vývoje spočíval především ve výchově dětí jiných národností. A že tento vztah nebyl bezrozporný, ukážeme na situaci, kdy měl jako příslušník české národnosti

² VACULÍK, J.: *Posledních deset let dějepisné práce na katedře historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity*. Sborník prací Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity – řada společenských věd 25, 2011, č. 2, s. 3–8.

³ Srov. VACULÍK, J.: *Místo katedry historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity při přípravě učitelů dějepisu v letech 1946–2002*. In: Vaculík, J. – Míhola, J. (edd.): *Místo historie a úloha učitele dějepisu při formování multikulturní společnosti*. Brno 2003, s. 29–38.

⁴ Významným projektem katedry se stal výzkum historického vědomí adolescentů v České republice. Viz KLÍMA, B. et al.: *Mládež a dějiny. Publikace výsledků mezinárodního dotazníkového šetření a výzkumu historického vědomí adolescentů se zaměřením na Českou republiku*. Brno 2001.

⁵ DĚDIČ, M.: *Než roztály ledy / Bevor das Eis auftaute*. Praha 2002, s. 10 (česká verze).

⁶ BALVÍN, J.: *Miroslav Dědič a jeho životopisné ohlédnutí*. In: Dědič, M.: *Oohlédnutí*. Praha 2005, zadní strana publikace.

v poválečných letech učit německé děti v pohraničním Krušnohoří. Do svého deníku, který si vypracovával ze své výchovně vzdělávací činnosti a potom vydal literárně, si zcela otevřeně napsal: „*Válka v něm vypěstovala odpor ke všemu německému, averzi nejen vůči zeleným a černým uniformám, ale i k divčím culičkům spleteným z blondátých vrkočů, které zdobily hlavy naplněné fanatismem a nenávisí proti všemu, co nebylo německé, a tedy rasově čisté.*“⁷ Hodnota učitelské osobnosti spočívala ve vnitřním vyřešení tohoto rozporu s pomocí pohledu do československé historie, do díla J. A. Komenského. To, že učitel může přesahovat svůj vlastní život a ovlivňovat historii, ukazuje i řešení, které Miroslav Dědič učinil za rok svého působení ve třídě německých dětí: „*Pamatuji, jak jsem se domníval, že se s německými dětmi nikdy úzce nesblížím, že vždy zůstane mezera, ale musím konstatovat, že jsem se mýlil. V dětech není rozdílu.*“⁸

Vztah k žákům romským: zakladatelský čin v pedagogické romologii. Proč je důležité pro sociálního pedagoga znát historii

„*Českým dětem už od nejútlejšího věku vštěpují rodiče povinnost školní docházky. Toto vědomí má v sobě české dítě ještě před vstupem do školy. U cikánského dítěte⁹ tomu tak není [...]. Neškodí, uvědomí-li si pedagogové současnosti, že jejich předchůdci na přelomu 18.–19. století se se stejnými problémy potýkali v českém prostředí, především venkovském. Svědčí o tom zápisy ze školních kronik nebo deníkové záznamy, jako např. paměti J. J. Ryby.*“¹⁰

Vynikajícím vkladem Miroslava Dědiče do historie interetnických vztahů mezi majoritou a romskou minoritou je vytvoření romské internátní školy, v níž realizoval a ověřil inkluzivní systém vzdělávání romských dětí, který je uchopitelný i v současné době plně zvyšujícího se napětí mezi Romy a majoritou.¹¹ Současnost vyrůstá z minulosti. Také prameny dnešní situace v otázce edukace romských dětí je třeba hledat v historii národů. Včetně historie romského národa. Jak jsme již psali, relativita v historii, uváděná **Miroslavem Dědičem**, plně platí. Když se mluví mnohdy opovržlivě o situaci romských dětí v romských osadách, bosých a umazaných, zapomíná se na to, že „*celé generace školáků z doby našich pradědů a prababiček chodily do školy bosy, s nedostatky v hygieně, natož v předchozí přípravě na školu. Rodiče měli rovněž větší zájem na tom, aby jejich děti dosáhly úlevy, než aby svědomitě a pilně docházely do školy.*“¹²

I pro učitele, pro sociálního pedagogy, a pro formování jejich vztahu k žákům jiné národnosti, jiné kultury, než ke které patří oni sami,¹³ je důležitý pohled na romský národ z hlediska moder-

⁷ DĚDIČ, M.: *Než roztály ledy / Bevor das Eis auftaute*. Praha 2002, s. 8 (česká verze).

⁸ Tamtéž, s. 89. (Podtrhl J. B.)

⁹ V textu ponecháváme slovo „cikánské dítě“, je to originální, historické použití autorem, který převážnou dobu svého profesionálního a občanského života pracoval s dětmi, které nesly označení cikánské. Teprve v roce 1971 se na základě požadavků nově vzniklé Mezinárodní romské unie (International Romani Union) na jejím I. kongresu v Londýně začíná prosazovat požadavek názvu Romové, romský apod. Jde o odvození slova z původního označení v Indii (z názvu Dómové) a vyjadřuje požadavek romského národa, aby prosazoval svoji původní identitu v rámci jiných národů v Evropě a ve světě. Pojmem Cikáni se dosud označují Romové např. ve Francii nebo v Rusku a u nás se často používá tento termín v pejorativním významu.

¹⁰ DĚDIČ, M.: *Problémy s adaptací na školní prostředí*. In: Balvín, J. (ed.): *Metody výchovy a vzdělávání ve vztahu k národnostním menšinám. Mezinárodní konference 4. setkání národnostních menšin 23. setkání Hnutí R 11.–12. listopadu 2004*. Praha 2005, s. 31.

¹¹ O této škole a způsobu výuky a výchovy v Květušíně na Šumavě pojednává publikace DĚDIČ, M.: *Květušinská poema*. Praha 2006.

¹² DĚDIČ, M.: *Problémy s adaptací na školní prostředí*. In: Balvín, J. (ed.): *Metody výchovy a vzdělávání ve vztahu k národnostním menšinám. Mezinárodní konference 4. setkání národnostních menšin 23. setkání Hnutí R 11.–12. listopadu 2004*. Praha 2005, s. 31.

¹³ K této situaci učitele ve vztahu k výuce žáka jiné národnosti, než je on, konkrétně k romskému žákovi viz BALVÍN, J.: *Romský žák a osobnost učitele*. Romano Džaniben. Časopis romistických studií 2, 1995, č. 3, s. 3–8.

ní historie. Sociolog historie **Miloš Havelka** píše: „*Nepochybně právě zde, v přesvědčení o současné nesoučasnosti (Ernst Bloch) jednotlivých složek a segmentů určitých konkrétních prostorů je možné vidět jeden ze základních prvků demokratizačního potenciálu moderního historismu, poukazujícího na to, že všechny navzájem srovnatelné historické konstelace a všechny historické celky jsou zcela různé a odlišné, ale zároveň i stejně hodnotné, a to jak historicky, tak axiologicky. To znamená, že stejně hodnotná jsou nejen dvě různá historická údobí či různé epochy, ale i synchronně existující kultury, regionální a etnické útvary, státy, národy, rasy... a že žádný (historický, sociální nebo kulturní) celek nesmí být nadřazován nějakému jinému (jako hodnotnější, pokrokovější, rozvinutější, mravnější atp. [...]).*“¹⁴ Může mít učitel fundovanější podklad pro zdůvodnění humánního přístupu k romskému žákovi a k romské komunitě, než je toto historicko-sociologické zdůvodnění rovnosti ras a národů?¹⁵ I český národ se v minulosti a také v současnosti dovolával axiologické rovnoprávnosti. Jak psal náš druhý prezident Edvard Beneš: „[...] každý národ jest jen částí všeho lidstva, a tudíž jednotkou, která musí být celému lidstvu užitečná [...]“¹⁶ I sociální pedagog Miroslav Dědič vycházel při své práci z tohoto faktu. Byl Čechem, jeho vědomí profesionální a občanské vycházelo z českobratrských tradic. Opíral se o filozofický a pedagogický humanismus a vycházel z idejí mistra Jana Husa,¹⁷ Jana Amose Komenského a Tomáše Garrigua Masaryka. Avšak češství mu nebránilo ve formování vztahu k žákům jiných národností. Věnoval se jim a používal speciální přístupy. Základem byl přístup lidský, a to ke všem. K žákům slovenským, romským i německým. Celoživotní aplikace těchto duchovních hodnot do ovlivňování svých žáků ve směru tolerance je oním vkladem do vývoje lidstva, kterým se i osobnost Miroslava Dědiče věleňuje do pozitivního rozvoje historie.

Historický čin Přemysla Pittra

„*Bez lásky, bez lidskosti, bez soucítění člověka s člověkem nic neobstojí*“ (Přemysl Pitter, z promočního projevu čestného doktora teologie na curyšské univerzitě 21. června 1975).¹⁸

Přemysl Pitter se narodil 21. 6. 1895 v Praze a zemřel 15. 2. 1976 v Curychu. **Tomáš Pasák**, ve své době ředitel Pedagogického muzea J. A. Komenského, o něm v roce 1994 u příležitosti zahájení prvního mezinárodního vědeckého semináře o Přemyslu Pittrovi napsal: „*Známe ho nejenom jako velkého pacifistu, odpůrce války, který se snažil kráčet ve stopách J. Milíče z Kroměříže, M. J. Husa, J. A. Komenského a T. G. Masaryka, ale také jako zachránce židov-*

¹⁴ HAVELKA, M.: *Ideje, dějiny, společnost. Studie k historické sociologii vědění*. Brno 2010, s. 198.

¹⁵ Anina Botošová, ve své době zplnomocněnkyně vlády SR pro romské komunity, to napsala na jedné z konferencí následujícím způsobem: „*Amen Roma, na kames buter, ča sikh'la than andre jak ulia.*“ – „*My Romové nechceme nic víc, jen kousek místa v zemi, v které jsme se narodili.*“ BOTOŠOVÁ, A.: *Úvodní příhovor Splnomocnenkyne vlády SR pre rómske komunity*. In: Fabiánová, V. – Klein, V. (ed.): *InteRRa 5. Interkulturalita a rómska národnostná menšina v sociálnych a pedagogických súvislostiach*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej 25.–26. septembra 2007 v Spišskej Novej Vsi. Nitra 2008, s. 15.

¹⁶ Cit. podle PASÁK, T.: *Život Přemysla Pittra*. Praha 1995, s. 34.

¹⁷ Ne nadarmo dal Miroslav Dědič jako motto do záhlaví své publikace *Než roztály ledy* známý výrok mistra Jana Husa, který vyjadřuje demokratický vztah Čecha k Němcům: „*Dím to k svému svědomí, že bych znal cizozemce odkudkolivěk v jeho ctnosti, an více Boha miluje a o dobré stojí než můj vlastní bratr, byl by mi milejší než bratr. A proto kněží dobří angličtí jsou mi milejší než nedostateční kněží čeští a Němec dobrý milejší mi než bratr zlý.*“ – „*Tue es meines Gewissens wegen, weil ich von jeher den Ausländer gekannt hätte seiner Tugend wegen, da er Gott mehr liebt und das Gute mehr schätzt als der eigene Bruder. Und deshalb sind mir gute englische Priester lieber als die feigen tschechischen Brüder, und der gute Deutsche mir lieber ist als der böse Bruder.*“ DĚDIČ, M.: *Než roztály ledy / Bevor das Eis auftaute*. Praha 2002, s. 3 (česká i německá verze).

¹⁸ Cit. podle PASÁK, T.: *Úvodem*. In: Přemysl Pitter. *Život a dílo*. Sborník referátů a diskusních příspěvků z mezinárodního semináře konaného dne 27. 3. 1993 v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze. Praha 1994, s. 8–9.

*ských a německých dětí v roce 1945, spolutvůrce nového pojetí – soužití – českého a německého národa, jako muže tolerance a hlasatele svobody.*¹⁹

Tomáš Pasák uvádí ve svém úvodu i vyjádření prof. dr. **J. Kratochvíla**: „*Přemysl Pitter bývá nazýván českým Albertem Schweitzerem. [...] Dílo, které vykonal, si zaslouží uznání našeho národa a široké světové veřejnosti. Kdybych měl někoho navrhnout pro Nobelovu mírovou cenu, pak by to byl asi Přemysl Pitter.*“²⁰

Pro psaní o prolnání života Přemysla Pittra s velkou historií by nestačily stránky jednoho příspěvku. Proto uvedeme Pittrovu hlavní myšlenku o postavení člověka ve světě. „*Jak chápal P. Pitter postavení člověka ve světě? Především nesnižoval význam jeho schopností a dovedností. Neusiloval o slepou víru v Boha, naopak, zdůrazňoval orientaci člověka na nejbližší okolí, vztahy, povinnosti, na svět, v němž nachází smysl svého života. Řízení lidských osudů je sice v Božích rukou, to však neznamená, že je člověk proti osudu bezmocný. P. Pitter odmítá pasivní, netečný postoj k životu. V době velkých společenských přeměn a událostí nemá člověk stát v ústraní a být unaven. Člověk nemůže žít v klidu a pokoji, odcizí se tak lidem i Bohu. Je žádoucí, aby pocíťoval odpovědnost i za dění v životě veřejném a sociálním a ve jménu Ježíše Krista vystoupil na ochranu lidských práv.*“²¹

Přemysl Pitter se stal známým svým celoživotním výchovatelským úsilím o vytváření tolerantních mezilidských vztahů. V tomto smyslu zejména poválečná sociální záchrana židovských dětí z koncentračních táborů a německých dětí z českých internačních odsunovacích táborů znamenala více než krok do tolerantní a multikulturní Evropy. Proto se začal Přemysl Pitter nazývat prvním Evropanem. Jeho osobnost vycházela z potřeby reagovat na rozporuplný historický vývoj ve 20. století. Myšlenky Přemysla Pittra se staly inspirativní i pro řešení interetnických vztahů mezi Romy a majoritou.²² Význam historického činu Přemysla Pittra potvrzuje i článek Borise Titzla, který „*Pittrův statečný a prozíravý počín zasazuje do vnějších souvislostí.*“²³ A v situaci nenávislné odvety za smrt řady Čechů z rukou německých vojáků byl Pittrův čin považován za nevyhovující. „*Navíc byl zcela ojedinělý [...]. Zdálo se tenkrát nepochybně, že jedinci jako Přemysl Pitter svůj boj prohráli. Že se tak nestalo skutečně, dokázalo i naše setkání.*“²⁴

Historický čin Nicholase Wintona

V roce 1998, tedy po šedesáti letech od unikátní akce na záchranu dětí, vešel ve známost širší veřejnosti úctyhodný čin Nicholase Wintona, který v zimě na rozhraní let 1938 a 1939 mimořádným organizačním úsilím a v krátké době zajistil 669 dětem odjezd z okleštěného Československa po Mnichovské dohodě v září 1938. Jak píše Matej Mináč, „*[...] v lidském životě hraje velice významnou roli náhoda. I Nicholas Winton se dostal ke svému hrdinskému činu vlastně náhodou. Tehdy v prosinci 1938 se chystal na zimní dovolenou do hor [...].*“²⁵

¹⁹ Tamtéž, s. 8.

²⁰ Tamtéž.

²¹ DRÁBKOVÁ, E.: *Filozofické předpoklady pedagogické činnosti P. Pittra*. In: Přemysl Pitter. Život a dílo. Sborník referátů a diskusních příspěvků z mezinárodního semináře konaného dne 27. 3. 1993 v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze. Praha 1994, s. 84.

²² O tom BALVÍN, J.: *Hnutí spolupracujících škol R – rozvíjení etického dědictví P. Pittra ve vztahu k romským dětem*. In: Přemysl Pitter. Život a dílo. Sborník referátů a diskusních příspěvků z mezinárodního semináře konaného dne 27. 3. 1993 v Pedagogickém muzeu J. A. Komenského v Praze. Praha 1994, s. 50–54.

²³ TITZL, B.: *Koedukace dětí českých – židovských – německých v kontextu poválečného období*. In: Přemysl Pitter. Život – dílo – doba. Sborník referátů a diskusních příspěvků z mezinárodní vědecké konference konané ke 100. výročí narození Přemysla Pittra ve dnech 22.–23. června 1995 na Univerzitě Karlově v Praze. Praha 1996, s. 39.

²⁴ Tamtéž, s. 41.

Avšak místo lyžování začal se svým kamarádem Martinem Blakem, který pracoval jako dobrotovník pro Britský výbor pro uprchlíky, pomáhat lidem, kteří uprchli z Němci okupovaného pohraničí po Mnichovské dohodě. Winton znal dobře utajovanou informaci, že brzy bude okupováno celé Československo. A proto tento již zkušený devětadvacetiletý obchodník věděl, že mnoho času na záchranu ohrožených lidí, především židovského původu, nezbyvá. Zpráva o činnosti Nicholase Wintona, kterou vykonával v hotelu Šroubek, dnes Evropa na Václavském náměstí, se velmi rychle roznesla. A záchrana se zaměřila především na nejohroženější – židovské děti, které tam přicházely se svými rodiči. Potomci zachráněných dětí, které s různými čísly na hrudi přijely do Velké Británie k adoptivním rodinám, tvoří celkem pět tisíc lidí. A zajímavé je, že většina z nich se věnuje charitativní či jiné formě pomoci. Tak vlastně Nicholas Winton, který od britské královny za tento čin obdržel právo užívat titulu Sir, zachránil celou generaci, která rozšiřuje humanismus, tak světu potřebný, i ve svém okolí.

Náhody či souvislosti velké a malé historie?

„V roce 1998 jsem se setkal [režisér Matej Mináč] se svým dlouholetým přítelem, vynikajícím slovenským filmovým střihačem a producentem Patrikem Paššem. Vyprávěl jsem mu příběh Nicholase Wintona a zmínil jsem se také, že mezi zachráněnými dětmi je i slavný česko-britský filmový režisér Karel Reisz, který natočil romantický film Francouzova milenka s Jeremy Ironsem a Meryl Streepovou. Patrik se zarazil: ‚To nemyslíš vážně? Vždyť Karel Reisz napsal také slavnou knihu o filmovém střihu a ta se mi tak líbila, že jsem se kvůli ní stal střihačem‘.

‚Takže kdyby ho pan Winton nezachránil, tak ty by ses nestal střihačem a já bych dnes neměl svého nejlepšího spolupracovníka,‘ zasmál jsem se.“²⁶

O velkých činech obyčejných lidí, které vešly ve známost i později po jejich realizaci, se píše často velmi oslavně, jako by ovlivnily výrazným způsobem chod dějin. Avšak když se na takovéto činy podíváme z hlediska jednotlivých lidských osudů, jejich příběhů, pochopíme na mnohých zdánlivých nahodilostech, jak se lidé navzájem ovlivňují, i přes léta a staletí, od minulosti do budoucna. O takových skutcích vzájemného ovlivňování píše i Matej Mináč, když ve své knize prezentuje příběhy dalších zachráněných dětí.²⁷ Vytvořil film, který jako první v historii české a slovenské kinematografie získal v New Yorku 25. listopadu 2002 mezinárodní cenu EMMY za nejlepší neamerický dokument s názvem *Nicholas Winton – síla lidskosti*.²⁸ Mimořádnou sílu a informaci o utrpení a starostech rodičů i dětí, kteří se rozhodovali o tom, že vycestují do neznáma k adoptivním rodičům, má film s názvem *Všichni moji blízcí*.²⁹

Je zajímavé, že ze zachráněných dětí nejsou zatím známy ještě čtyři stovky dětí. Tento fakt je užitečně využíván ve školním vzdělávacím projektu *Loterie života*.³⁰ Je to speciální interaktivní výukový program, jehož součástí je promítání filmu s následnou besedou s „Wintonovými dětmi“. Tak se i děti vlastně zapojují do historie jako aktivní činitelé, a tak se naplňují možnosti realizace vztahu osobnost a dějiny, vztahu malé a velké historie.

²⁵ MINÁČ, M.: *Loterie života Nicholase Wintona. Po stopách unikátní akce záchrany dětí, která nemá v novodobé historii lidstva obdoby*. Praha 2005, s. 63.

²⁶ Tamtéž, s. 225–226.

²⁷ Tamtéž, s. 127–206.

²⁸ Tamtéž, s. 238.

²⁹ Tamtéž, s. 227–237.

³⁰ Viz tamtéž, s. 207–224.

Svědomy jednotlivce a historie

Jednou ze záhadných otázek ve vztahu osobnosti k historickým událostem bylo to, proč o své záchranné akci Nicholas Winton tak dlouho mlčel. V tomto faktu se ukazuje, že každý člověk má určité svědomí ve vztahu k jiným lidem. To se vyhrcoje v zvlášť kritických dějinných událostech, jaké nastaly v době druhé světové války. I Wintonovo mlčení mělo svůj důvod. Bylo to svědomí. Vyslal do Velké Británie sice 669 dětí, vlak s posledními 251 dětmi však již kvůli zahájení války nevyjel... „*Winton se po mnoha letech přiznal, že o celé akci nechtěl jednoduše mluvit proto, neboť si dodnes vyčítá, že pro ty děti z posledního transportu neudělal víc. Myslel, že žádné z těch dětí nepřežilo, ho bude doprovázet do jeho posledních chvil.*“³¹

Co je větší hodnotou ve vztahu, který se ocitl v kritické historické situaci?

V kritických historických událostech lidé musí zvažovat, co má větší hodnotu. To ukazuje reakce obchodníka Wintona na požadavek jeho nadřízeného v této kritické době, kdy se ocitl uprostřed události v Praze: „*Je to od tebe opravdu pěkné, že se staráš o nějaké cizí děti, to vážně oceňuji. Ale tady jde všechna legrace stranou, jde totiž o vážnou věc, jde o zlato!*“

„*Zlato je důležitější než děti?*“ zeptal se Winton a pochopil, že si se svým šéfem už nikdy nemůže rozumět. Bylo mu úplně jedno, že by mohl o zaměstnání přijít, připadalo mu to najednou nepodstatné. *Nějakou práci si vždycky najde, ale tohle nepočká!*“³²

Závěr

„*Každý jedinec je smrtelný, ale nosí v sobě cosi, co je nesmrtelné. Kromě zárodečné látky, jež se proměňuje v nové jedince a zachovává tak lidský rod, je to i nahromaděná zkušenost minulých generací, kterou svým výchovným vlivem, ať už záměrným nebo bezděčným, přenáší každý člověk na další generace a přispívá tak k zachování a rozvíjení lidské civilizace a kultury. Je to velkolepá štafeta nesmrtelného lidstva složená ze smrtelných lidí.*“³³

To, co spojovalo a stále spojuje příběhy tří osobností, o kterých jsme psali, je pomoc druhým. V různém historickém čase, v různých teritoriálních podmínkách. Je to obraz vztahu osobnosti a dějin. Jejich odpovědnosti k druhým lidem, kteří se ocitli v krizových situacích, nebo si prostě pomoc vyžadují i v normálním chodu dějin. Vynikající, filozofický obraz pomoci v historickém vývoji podává podobství Platónovy jeskyně. **Platón** nám svým obrazem jeskyně poskytl nezapomenutelný nástin pomoci druhým, kteří nemají „svou moc v rukou“, potřebují tedy pomoc. Připoutaní otroci se musejí dívat stále jen na jedno místo, na stíny věcí. Avšak někteří otroci se osvobodili z okovů a prodělali výstup z jeskyně na světlo pravdy. Mnozí, kteří se osvobodili, však nezapomněli na své uvězněné druhy, žijící v předsudcích, v myšlenkovém a také fyzickém i psychickém nedostatku. A proto se vydali na cestu zpět, aby jim *pomohli*. Obraz jeskyně se tak stal symbolem neustálého historického koloběhu ve společnosti. Je to obraz postupného vysvobozování lidí a jejich cesty ke světlu a naopak zpětné cesty těch, kteří těm méně šťastným, kteří ještě v jeskyni zůstávají, pomáhají tuto cestu vykonat také.

Sociolog **Zygmunt Bauman** ve své knize *Umění života*³⁴ uvádí zajímavou sociologickou sondu do otázky, kdo v Polsku nejvíce pomáhal v době holocaustu židovským spoluobčanům.

³¹ Tamtéž, s. 109.

³² Tamtéž, s. 77.

³³ CIPRO, M.: *Děti a dospělí*. In: *Výchova a práva dítěte na prahu tisíciletí*. Sborník příspěvků z 8. konference ČPDS 9.–10. září 1999. Brno 2000, s. 24.

³⁴ BAUMAN, Z.: *Umění života*. Praha 2010, s. 154.

Výzkumníci chtěli zjistit, která vrstva obyvatel pomoc nejvíce realizovala. K údivu výzkumníků tato otázka zůstala nezodpovězena. Prostě proto, že hlavním důvodem pro rozhodnutí pomoci nebyla příslušnost k určité vrstvě společnosti, ale prostě konstatování, že ten, který Židům nějakým způsobem pomohl, **nemohl jinak**. Neboť kdyby v dané situaci nepomohl, nemohl by dále žít s klidným svědomím.

Ani naše osobnosti: **Miroslav Dědič, Přemysl Pitter a Nicholas Winton**, nemohly jinak. K velké historii se postavily čelem a činem. Proto jsou osobnostmi a jejich životní příběh patří do historického vývoje lidstva.

Summary

Personages and History

Studying history includes learning about and encountering great historic personages. However, history is not made up of prominent people only. It consists of individual persons whose everyday activities and accomplishments impact on great history, such as the personages described in our article: Miroslav Dědič, Přemysl Pitter, and Sir Nicholas Winton. We believe that analysis of the philosophical and pedagogic aspects of men whose deeds outreach them as individuals and form the substance of living, because they derive from their transcendence potential and creative impact on historical processes should be part of education about the history and historical evolution of humankind.